

Generaal Spoor

Triomf en tragiek van een legercommandant

Door J.A. de Moor

Amsterdam (Uitgeverij Boom) 2011

460 blz., ill.

ISBN 9789085067092

€ 29,90

Militair historicus Jaap de Moor heeft een zeer leesbare studie geschreven – op de *shortlist* voor de Libris Geschiedenis Prijs 2011 – naar één van Nederlands meest geliefde generaals: Simon Hendrik Spoor (1902-1949), legercommandant in Nederlands-Indië in de complexe en dynamische dekolonisatietijd na de Tweede Wereldoorlog. Mijn vader, drie jaar dienstplichtig militair in 'Indië', heeft mij nog respectvol en enthousiast over Spoor verteld, eindigend met de opmerking dat de generaal door het innemen van vergif zelfmoord pleegde 'omdat hij niet kon leven met het verlies van zijn geliefde Indië'. De Moor begint zijn biografie met de dood van Spoor en maakt meteen korte metten met deze romantische mythe. En ook met die van een eventuele gifmoord door zijn voornaamste tegenstander de TNI (*Tentara Nasional Indonesia*), het nationaal leger in wording van 'de Republiek'. Generaal Spoor overleed aan een hartaanval. Hij is begraven in een eenvoudig graf te midden van 'zijn jongens' op het ereveld *Menteng Pulo* in Batavia, dat nu Jakarta heet.

Veelzijdig officier

Spoor kwam voort uit een artistieke familie van toneelspelers en musici

en speelde zelf ook goed en graag viool. Dat had hij waarschijnlijk van zijn vader, Andreas Spoor, 'vioolvirtuoos en later concertmeester en dirigent bij het Amsterdams Concertgebouworkest en het Haagse Residentie Orkest'. In 1918 gaat hij naar de Cadettenschool in Alkmaar, een 'vooropleiding' van de Koninklijke Militaire Academie (KMA) in Breda. In 1920 begint hij met de officiersopleiding in Breda en kiest hij voor de infanterie bij het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL). Op 31 juli 1923 'promoveert' hij als eerste van zijn jaar en wordt hij beëdigd als tweede-luitenant. In 1924 begint hij bij het KNIL, dat op dat moment 1260 officieren had, bijna 6000 Europese onderofficieren en soldaten en ongeveer 26.000 inheemse militairen. In 1928 kijgt hij te maken met het *Voorschrift voor de uitoefening van de Politiek-Politioenele Taak van het Leger* (het VPTL), een voorschrift voor wat wij vandaag *counterinsurgency* zouden noemen. Van 1929 tot 1931 volgt hij onderwijs aan de Hogere Krijgsschool (HKS) in Den Haag, nadat hij een toelatings-examen had gedaan in Bandoeng. In 1934 wordt hij leraar aan de KMA, volgt zijn bevordering tot kapitein en richt hij onder meer een studieclub op om de cadetten aan het

lezen te krijgen. In 1940 volgt zijn benoeming tot officier van de Generale Staf en krijgt hij een plaatsing bij het kantoor Politieke Zaken op het Departement van Oorlog in Bandoeng. Hiermee sloot hij zijn leerperiode af, een tijd waarin hij zich als docent op de KMA en student aan de HKS had ontwikkeld en gevormd tot een veelbelezen officier, met veel gevoel voor politiek-militaire en maatschappelijke ontwikkelingen en koloniale vraagstukken. Maar het belangrijkste achtte hij volgens De Moor de geestelijke paraatheid, het opbouwen van psychisch weerstandsvermogen en *fighting spirit*. Van zijn eigen gevechtsbereidheid geeft hij blijk door na de smadelijke nederlaag van het KNIL en het verlies van Nederlands-Indië aan de Japanners in 1942 de strijd vanuit Australië voort te zetten, waar hij de inlichtingendienst *Netherlands East Indies Forces Intelligence Service* (NEFIS) reorganiseert en die uiteindelijk per 15 januari 1944 als directeur in de rang van kolonel leidt. Hierbij heeft hij veel goede contacten met de Britten en de Amerikanen en heeft hij zich volgens De Moor met steeds meer nadruk in de leidende politieke en militaire kringen gemanifesteerd, waarbij hij indruk maakt met zijn intellectuele gaven, zijn organisatietalent, energie en doortastende houding. Hij heeft een beweeglijke geest en een brede belangstelling, maar is ook een *workaholic*, snel geagiteerd en emotioneel. Eind 1943 raakt hij overwerkt.

Koloniale oorlog

Op voordracht van de Landvoogd en hoogste militair van Nederlands-Indië, Van Mook, wordt Spoor in

1945 de nieuwe legercommandant en van kolonel (via een tussentijdse benoeming tot chef-staf van het KNIL en een bevordering tot generaal-majoor) bevorderd tot luitenant-generaal. Het is de periode van de *Bersiap* ('weest gereed'), gekenmerkt door gruwelijke moordpartijen door de Indische nationalistische jeugd (*pemoeda's*) op de 'koloniale overheersers en degenen die met hen heulden'. Hierbij waren 3500 Europese doden te betreuren. Nederlandse troepen waren nog niet aanwezig, omdat de Britse admiraal Lord Mountbatten ontplooiing verboden had. De Britten waren in Nederlands-Indië in een situatie beland waarvoor zij vreesden: een volksofstand en het met te weinig troepen uitvechten van een koloniale oorlog voor Nederland. De door Nederland structureel en hardnekkig onderschatte nationalisten Soekarno en Hatta hadden op 17 augustus 1945 de onafhankelijke Republiek Indonesië uitgeroepen.

Spoor becijferde dat hij voor het herstel van rust en orde in Nederlands-Indië de behoefte had aan vijf divisies: drie voor Java, één voor Sumatra en één voor de Buitengewesten. Indien er een politiek akkoord kon worden bereikt, kon hij genoeg nemen met één divisie minder. Voor vijf divisies waren 100.000 man nodig: 50.000 KNIL-militairen en 50.000 dienstplichtigen uit Nederland. Na lange en taai onderhandelingen werd op 25 maart 1947 het Akkoord van Linggadjati gesloten, dat beide partijen echter anders interpreteerden. Of eigenlijk moeten we hier zeggen door de drie partijen: het Nederland van minister-president Schermerhorn, het Nederlands-Indië van Van Mook

en Spoor en de Republiek van Sjahrir. De 'naakte versie' van het verdrag werd door de twee verdragsluitende partijen ondertekend, terwijl Nederland de met in zijn voordeel beperkende en aanvullende randvoorwaarden, geclausuleerde 'aangeklede versie' bedoelde. Ruim 5000 doden later werd Nederlands-Indië onafhankelijk in een situatie die veel leek op de 'naakte' versie van Linggadjati.

Speerpuntstrategie

Toen de Republiek niet akkoord ging met de aanvullende voorwaarden en Nederland zich niet meer gebonden achtte aan het Akkoord van Linggadjati begon Spoor op zondagavond 20 juli 1947 met 'operatie Product', beter bekend onder de naam 'Eerste Politie Actie' (de Indonesiërs noemen het overigens nu nog 'de Eerste Nederlandse Agressie', wat mijns inziens waarheidsgetrouwer is, PvdA). Spoor commandeerde een strijdmacht van circa 96.000 man, van wie 75.000 op Java en 21.000 op Sumatra. De Republiek kon beschikken over ongeveer 195.000 man aangevuld met ongeveer 168.000 man 'onregelde troepen'. Spoor hanteerde zijn zo geliefde 'speerpuntstrategie': snelle stoten naar tactisch belangrijke en essentiële gebieden ter insluiting van de tegenstander; gebieden die na consolidatie uitgebreid moesten worden, waarna het veroverde gebied 'gezuiverd' werd. We zouden dat nu waarschijnlijk 'inktvlakstrategie' noemen. Bij deze actie sneuvelden 76 Nederlandse militairen en vielen er 206 gewonden, terwijl de Republiek naar huidige schattingen 10.000 gesneuvelden moest betreuren. Spoor prees volgens De Moor zijn militairen

'om de voortreffelijke wijze' waarop zij hun taak hadden uitgevoerd ('gedisciplineerde houding' en 'vastberaden optreden'). Spoor wilde nog doorstoten naar de Republikeinse 'hoofdstad' Djocjakarta (waar de politieke en militaire leiding zich ophield), maar kreeg geen toestemming van 'de politiek', waarna hij voor de vierde achtereenvolgende maal met zijn ontslagaanvraag dreigde. Spoor had grote behoefte aan voldoende en voldoende ervaren troepen om het veroverde gebied klokronde te zuiveren en te vrijwaren van TNI, teneinde de bevolking te beschermen. Gemiddeld genomen was op Java één door ziekten, gewonden en doden gedece-meerd bataljon met een organieke sterkte van achthonderd man verantwoordelijk voor een gebied ter grootte van 1400 vierkante kilometer, ongeveer vergelijkbaar met de provincie Utrecht. Dit leidde tot grote vermoeidheid van de troepen en beperkte de mogelijkheden tot aflossing, demobilisatie of recuperatie. Spoor was er van overtuigd dat oprukken naar Djocja de genadeslag zou betekenen voor de Republikeinse nationalisten, waarna snel orde en rust zou wederkeren in 'ons Indië'. Uiteindelijk zouden in 1948 toch achttien van de vierentwintig bataljons oorlogsvrijwilligers (OVW) repatriëren en het dienst- en reserveplichtig personeel van het KNIL worden afgelost. De '7 December Divisie' kon echter niet worden afgelost, wat tot toenemende onzekerheid, onrust en ontevredenheid leidde. Onder de KNIL-militairen giste het eveneens. De inheemse bevolking kreeg de indruk dat het Nederlandse leger niet sterk genoeg meer was en haar dus ook niet meer kon beschermen.

Spoor gedemoraliseerd

Volgens De Moor verloren de Nederlandse militairen het vertrouwen in het eigen kunnen, voelden zij dat het initiatief hen ontglipte en keken zij vol onbegrip naar 'de politiek'. Spoor verweet één van zijn divisiecommandanten, generaal-majoor van de KL Dürst-Britt, commandant van de (hoofdzakelijk met dienstplichtigen gevulde) C-Divisie '7 December', onvoldoende leiderschap en besloot hem van zijn commando te ontheffen. Dit leidde weer tot spanningen tussen KL- en KNIL-personeel. De Moor gaat ook nog in op excessief geweld en oorlogsmisdrijven, waarbij het Depot (later het Korps) Speciale Troepen en de verschillende Inlichtingen- en Veiligheidsgroepen (IVG's) van de brigades een dubieuze rol speelden. Namen als Zuid-Celebes (contraterreur van het DST), Soetodjajan (weigering dienstbevel van Mariniers), Bondowoso (trein met verwaarloosde krijgsgevangenen) en Rawagadeh (standrechtelijke executies) worden in het kader van de zogeheten Excessennota kort besproken.

Op zondag 19 december 1948 begint dan met de zo vurig gewenste luchtmobiele aanval op Djocja de Tweede Politionele Actie, waarmee heel Java en de belangrijkste militaire en economische gebieden van Sumatra worden veroverd. Terwijl de politieke top gevangen genomen wordt, weet de militaire top onder leiding van generaal Soedirman en onder meer de door Nederland opgeleide kolonel Nasution, voormalig commandant van de beroemde, in guerrilla bedreven Siliwangi-Divisie, te ontkomen. Na de wapenstilstand als gevolg van het Van Roijen-Roem Akkoord in 1949 moet Spoor mach-

teloos toezien hoe de TNI en de politieke top Djocja weer triomfantelijk in bezit neemt. Frustratie maakt zich van de Nederlanders meester; de verwijten aan 'de politiek' zijn niet van de lucht. Spoor is persoonlijk aanwezig om 'zijn jongens' een hart onder de riem te steken. Hij spreekt ze zelfs toe. Maar het leger en ook Spoor zijn in die tijd volgens De Moor al zeer gedemoraliseerd. Spoor wijt dit aan falend kabinetsbeleid, maar hij is bovendien dodelijk vermoeid. Ook de verslaglegging en de berichtgeving van de media draagt bij aan de mineurstemming. Spoor rapporteert militaire vooruitgang, maar constateert politieke achteruitgang. De toenemende vermoeidheid, frustratie en onrust markeren echter het einde van het Nederlands-Indische tijdperk. Spoor zal het formeel niet meer meemaken. Op 23 mei 1949 krijgt hij een hartaanval, op 24 mei wordt hij op zijn ziekbed bevorderd tot vier-sterren-generaal en op 25 mei overlijdt hij aan het begin van de middag. Op 27 mei wordt hij met militaire eer begraven op Menteng Pulo. Zijn vrouw Mans heeft hem niet meer gezien sinds zij acht weken daarvoor naar Nederland is vertrokken. Op 28 september reikt Koningin Juliana haar de versierse-len behorende bij commandeur in de Militaire Willems-Orde van haar man uit. In het laudatio staat onder meer: '(...) als erkenning van de uitstekende daden van moed, beleid en trouw door de troepen onder zijn bevel verricht (...)'. Waarvan akte.

Archief

De Moor heeft een zeer gedegen biografie geschreven van een generaal die zowel in de ogen van

zijn militairen als ook van politici en een breed leken-publiek bijzonder kundig en charismatisch was. Ik vind het evenwel jammer dat De Moor van de weduwe Mans Spoor geen toegang heeft gekregen tot haar persoonlijke correspondentie met of het archief van wijlen haar man. Dat had meer achtergrond kunnen belichten van de schaduwrijke beslommingen waarmee generaal Spoor zich bezig hield. Wat heeft hij echt gevonden van zijn tegenstanders? Hoe kwalificeerde hij zijn militairen? Wat vond hij van zijn staf? Wat vond hij van de spanningen tussen KNIL en KL? Wat vond hij van de betweterigheid van sommige politici, vooral in Nederland? Ik kan mij voorstellen dat een breed publiek dit interessanter had gevonden dan de uitgebreide en daardoor soms ook saaie vertellingen over de verschillende familieleden van Spoor, of over de carrière van zijn vioolspelende vader. Maar dit is slechts een klein smetje op een fraaie historische prestatie die De Moor opnieuw geleverd heeft. Opnieuw, want eerder verscheen zijn voortreffelijke biografie van Westerling, *Westerlings oorlog. Indonesië 1945-1950*. Bovendien bewijst de recensie in *NRC Handelsblad* van 8 juli 2011 de professionele prestatie van De Moor. Ik beveel de lezer van de *Militaire Spectator* het boek over Spoor dan ook van harte aan.

Kol drs. P.J.E.J. van den Aker, NLDA